

6. Лянной Ю., Кравченко А. Рухливі ігри як засіб фізичної реабілітації учнів в загальноосвітній школі // Фізичне виховання у школі. – 1999. – № 2 (74639) – с. 23-25.
7. Меерсон Ф.З. Основные закономерности индивидуальной адаптации / физиология адаптивных процессов. – М.: Наука 1986. – С. 3-69.
8. Марицук В.Л., Рыбалкин В.Т. Рекомендации по изучению некоторых индивидуальных особенностей абитуриентов и курсантов училищ средствами физической подготовки и путем наблюдений. – Ростов н/Д, 1976. – 31 с.
9. Огорелкова Л. Анализ состояния и перспективы развития физкультурно-оздоровительной и спортивной работы с инвалидами на Украине. Сб. научн. трудов: Материалы 3-й научно-методической конференции студентов факультета "Рекреации, физической реабилитации и спортивной медицины" (12-14 апреля 2000 года). – К, Украина: "Олимпийская литература", 2000. – С.62-69.
10. О построении программы адаптивной физической культуры /Материалы 3-й междунар. научно-практической конфер. по физической культуре для инвалидов и людей с ограниченными функциональными возможностями / Н.Лугченко, В.Щеголев, В.Товт. – Спб.: ГИФК им. П.Ф.Лесгафта, 1996. – 12-13 с.
11. Рискотметрия и адаптация в медицине: Сб. материалов всероссийской науч.но-практической конференции. – М.: ГУ КПК Минтронэнерго РФ, 1994. – 120 с.
12. Селье Г. Очерки об адаптационном синдроме. М.: Медицина, 1972. – 183 с.
13. Тупайло Г. Методичний поради́к для занять з тягарями (важкою атлетикою) у таборах активної реабілітації для осіб, котрі пересуваються у кріслі-візку за методикою REKRYTERINGS GRUPPEN (Швеція) – Львів: ЛДЮФ, 1998. – 14 с.
14. Физическая реабилитация: Учебник для академий и институтов физической культуры /Под общей ред. проф. С.Н.Попова. – Ростов н/Д: "Феникс", 1999. – 608 с.
15. Щуреви́ч Г.А., Зинковский А.В., Пономарев Н.И. Адаптация молодежи к высшей школе: Монография. – Спб.: ВУФК, 1994. – 227 с.
16. Blaasvaer S., Stanghelle J.K. [Rehabilitation with proper physical activities – what happens with patients' quality of life ?] (Norwegian). 1999, 119 (9): p.1281-1286.
17. Rimmer J.H. Health promotion for people with disabilities: the emerging paradigm shift from disability prevention to prevention of secondary conditions. Physical Therapy. 1999, 79 (5): p. 495-502.
18. Saarinen-Rahikka H., Binkley J.M. Problem-based learning in physical therapy: a Review of the literature and overview of the McMaster University Experience. Physical Therapy. 1998, 78 (2): p. 195-209.
19. Stiens S.A., Berkin D. A clinical rehabilitation course for college undergraduates provides an introduction to biopsychosocial interventions that minimize disablement. American Journal of Physical Medicine & Rehabilitation. 1997, (6): p. 462-470.

АКТУАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ ДЕРЖАВНОГО ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

Н.А.Тюхтенко
М.Херсон

Сучасні ринкові перетворення в українському суспільстві особливо глибоко охопили сферу праці і трудових відносин. Поступово формується новий тип працівника, націлений на високий професіоналізм і ділову активність. Процеси соціально-економічного перетворення входять складно, іноді – суперечливо, але в них відчувається загальна тенденція і стійка спрямованість на використання духовних та фізичних здібностей людини на користь суспільних інтересів. Вид трудової діяльності, що обирає людина, часто в різних формах супроводжує її протягом усього життя та є матеріальною формою об'єктивного відображення особистості, невід'ємною частиною його суспільного буття. Через професійну діяльність людина висловлює своє відношення до навколишнього середовища, і сама ця діяльність у великій мірі визначає місце людини у суспільстві. Тому в умовах ринкової трансформації особливо актуалізується значення раціонального професійного самовизначення різних категорій населення. Воно стає справою державною, оскільки не тільки забезпечує "гнучке регулювання" [5] людського фактору в суспільному виробництві, але і виконує важливу соціальну функцію – створює передумови для зменшення кількості особистих людських драм і соціальної несправедливості.

Соціальна потреба у необхідності адекватного вибору професії виникла ще у давнину в процесі розподілу праці, який об'єктивно обумовлює співіснування різних видів трудової діяльності у певних пропорціях між різними галузями матеріального і духовного виробництва. Ще Платон помітив, що "існують серед нас природні різниці, які роблять нас пристосованими для різних занять", а також, що "всі речі виробляються в більшому достатку і з більшою легкістю, і кращої якості, якщо людина

робить такий предмет, для виготовлення якого він пристосований від природи". Навіть справедливості, яка була платформою ідеальної держави Платона, визначається філософом як такий стан, при якому "кожна людина робить те, для чого вона пристосована за своїми природними даними" [4]. Цими висловами Платон проголошував ідею про те, що для розбудови упорядкованої, благополучної держави необхідно заради загальної користі визначати громадян на ті заняття, до яких вони найбільш придатні за природою. Безумовно, сучасність ідей Платона не вимагає доказу і методологічно обґрунтовує необхідність державного управління адекватним професійним самовизначенням людини.

Вид трудової діяльності, що обирає людина, часто в різних формах супроводжує її протягом усього життя та є матеріальною формою об'єктивного відображення особистості, невід'ємною частиною його суспільного буття. Через професійну діяльність людина висловлює своє відношення до навколишнього середовища, і сама ця діяльність у великій мірі визначає місце людини у суспільстві. Тому професійне самовизначення необхідно розглядати як важливий соціальний процес, що забезпечує відтворення робочої сили, який має виглядати як динамічна рівність, одна частина якої відображає стан ринку праці, друга – професійні наміри, мотиви і орієнтири людей, що вирішили працювати в тій чи іншій професійній галузі. Обидві частини рівності знаходяться у постійному русі, тому що змінюються попит і пропозиція на ринку праці і незалежно від цього змінюється кількісна характеристика трудових ресурсів. Ринок праці наполегливо вимагає творчих працівників, які підготовлені для самостійної діяльності в різних галузях державного та приватного секторів економіки. В конкурентній боротьбі за якість продукції перемагає те, що швидко забезпечена насамперед висококваліфікованими працівниками, які швидко використовують у виробництві останні досягнення науки і техніки. Таке можливо, якщо людина має право самостійно вирішувати питання про використання своїх здібностей, досвіду, теоретичного потенціалу для забезпечення незалежності і відповідного достатку у житті. Але знайти свою професійну ланку – складне завдання для людини в будь-якому віці.

Кожна людина народжується з певними задатками майбутніх здібностей – загальних та спеціальних. Проте, при відсутності систематичної соціальної взаємодії людей між собою й суспільством значна частина задатків так і не буде реалізована у здібності. При систематичному ж їх розвитку, тренуванні, особливо у різні періоди дитинства, здібності досягнуть високого ступеню розвитку. Якщо останній знайде відображення у відповідній трудовій діяльності, можна вважати, що вибір (зміна) професії відбувся раціонально і зможе забезпечити високий ступінь особистої самореалізації працівника та його конкурентоспроможність у складній ринковій інфраструктурі суспільства.

Дані наукових досліджень свідчать: якщо продуктивність праці робітника, що свідомо обрав професію та виконує її з бажанням, прийняти за 100%, то продуктивність праці працюючого без бажання буде дорівнювати 65%; працюючого з охотою, але такого, що неввірно обрав професію – 50%, а працюючого без бажання та ще й такого, що не правильно обрав професію – лише 30% [3]. Це доводить, що адекватний вибір професії впливає на соціально-економічну раціоналізацію не тільки суспільного виробництва, але і на особисте самовдосконалення людини у процесі праці, – відбуваються об'єктивне зближення особистих та суспільних інтересів, поліпшення використання людського капіталу.

Що ж лежить в основі такого вибору? Вважаємо, що він являє собою складний процес професійного самовизначення людини, який в умовах розгортання ринкових відносин набуває нових ознак й потребує систематизації. Раціональне професійне самовизначення полягає в знаходженні оптимальної відповідності між особистими потребами людини й суспільними інтересами. Досягти такої рівноваги складно, особливо в перехідні періоди економічного розвитку суспільства. Але розуміння змісту цього складного процесу як системи, дозволяє виділити закономірності його функціонування, основні підсистеми і шляхи реалізації.

На рис.1 запропонована загальна схема послідовного та взаємопов'язаного переходу різних елементів професійного самовизначення з урахуванням ринкового світогляду: професійної орієнтації, виробничої адаптації, професійної переорієнтації, що об'єднані у відповідну систему.

Таким чином, професійне самовизначення доцільно розглядати як систему, що включає такі підсистеми:

1. *професійна орієнтація (яка, в свою чергу, має підсистеми другого рівня: професійна інформація, професійна консультація, професійний відбір);*
2. *виробнича адаптація (включає підсистеми другого рівня: професійна адаптація та соціально-психологічна адаптація);*
3. *професійна переорієнтація (має підсистеми другого рівня: професійна інформація, професійна консультація, професійний відбір) з наступними адаптивними механізмами.*

Ця система вимагає послідовного управління відповідними заходами в кожній підсистемі, що надасть змоги індивіду свідомо та обґрунтовано обрати чи змінити сферу трудової діяльності, професію, фах.

У запропонованій моделі професійного самовизначення особистості її підсистеми доцільно розглядати як такі, що:

- професійна орієнтація стосується переважно тих верств населення, що вперше обирають професію (фах) і є потенційним кадром.

ровим резервом суспільного виробництва (найчастіше до них належить молодь, яка закінчує загальноосвітні школи);

- виробнича адаптація стосується всіх, хто увійшов до трудового чи навчального колективу;
- професійна переорієнтація стосується здебільшого тих, хто за власним бажанням чи з приводу структурних змін в економіці (скорочення штатів, ліквідація підприємств і т. ін.) вимушений знову обирати професійний шлях.

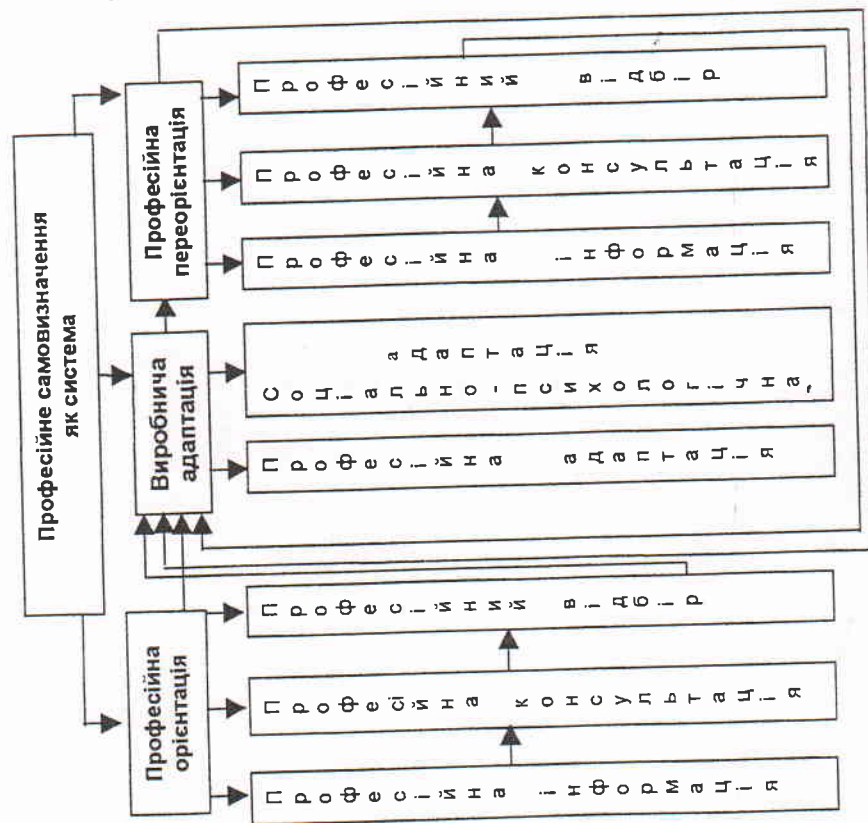

Рис 1. Модель взаємозв'язку всіх складових професійного самовизначення особистості з урахуванням ринкової інфраструктури економіки

Професійне самовизначення може стати ефективним лише тоді, коли воно завдяки державному управлінню, організації і регулюванню перетвориться в єдину, стійку й динамічну систему. Мета зазначеної системи — знайти оптимальне поєднання особистих орієнтацій людини й суспільних потреб виробництва.

Розглянувши процес професійного самовизначення, ми обґрунтували таку важливу економічну категорію, як вибір професії (фаху), її значення для ефективного розподілу праці у складних умовах ринкового механізму господарювання. Вибір професії — це довготривалий процес формування професійної спрямованості та здійснення професійного самовизначення особистості за допомогою науково обґрунтованого суспільного впливу на людину з метою направлення інтересів, здібностей, стану здоров'я на певний вид трудової діяльності, який узгоджує особисті та суспільні інтереси. Зазначене обґрунтовує необхідність актуалізації державного впливу на формування системи професійного самовизначення різних категорій населення. Пріоритетами цього впливу в сучасних умовах, на наш погляд, мають бути такі ланки:

1. середня школа, яка повинна надавати допомогу учням у поступовому обґрунтованому професійному самовизначенні на основі заходів професійної орієнтації, бо саме на порозі закінчення школи людина вперше серйозно замислюється над проблемою вибору професії;

2. служба зайнятості, яка разом з кадровими службами підприємств має забезпечувати допомогу тим громадянам, що за власним бажанням або в результаті структурних перебудов в економіці, постають перед проблемою працевлаштування або за професією, яку мають, або за новою професією, потреба в якій є на ринку праці;

3. соціальні служби для осіб з обмеженою працездатністю з урахуванням складності їх трудової діяльності через стан здоров'я та ін.

Необхідно підкреслити, що останнім двом категоріям населення, окрім послуг з професійної орієнтації (переорієнтації), необхідна психологічна підтримка, пов'язана з кризовим нестандартним психічним станом людини під час втрати і пошуку роботи.

Отже, оптимальний вибір професії (фаху) лише завдяки державному управлінню послідовним системним професійним самовизначенням особистості дає змогу вирішити одну із головних макроекономічних задач — створення якісного кадрового потенціалу суспільства і підвищення конкурентоспроможності громадян на ринку праці, раціонального використання трудового потенціалу суспільства і підвищення на цій основі ефективності суспільного виробництва.

Проте вирішення питання вибору (зміни) професії за сучасних умов відбувається переважно поза мережею підприємств, організацій, учбових закладів, служб зайнятості шляхом формування спонтанних механізмів самовизначення і самозахисту населення. Внаслідок відсутності довготривалої стратегії формування в Україні соціально орієнтованої економіки, політика держави в галузі професійного самовизначення й професійної орієнтації населення є непослідовною, фрагментарною, іноді незрозумілою. Заходи щодо забезпечення системної допомоги різним категоріям населення у виборі професії, особливо молоді, незайнятим та соціально незахищеним в більшості випадків виходять не з необхідності перспективного вирішення питання створення якісного трудового потенціалу суспільства, підвищення його конкурентоспроможності, а, в кращому випадку, зорієнтовані на вирішення тимчасових потреб.

Вважаємо, що в умовах високого рівня безробіття центральним пунктом соціальної політики держави має стати не захист безробітних, а створення умов для творчої, високопродуктивної праці, більшої самостійності, підприємливості різних категорій населення. У зв'язку з цим на державному рівні постає актуальна проблема створення організаційної структури управління професійною орієнтацією як системою та розробки якісних методів її функціонування на серйозній науковій основі.

Підсумовуючи зазначимо, що актуалізація процесів раціонального вибору професії, удосконалення управління профорієнтацією населення в загальному процесі професійного самовизначення є необхідною умовою соціально-економічного зростання, одним із найважливіших пріоритетів держави. Важливими елементами цієї політики є професійна орієнтація та професійна переорієнтація населення – складні і багатопланові явища, які поєднують економічні процеси з соціальними, освітніми з психологічними, як сукупність виховуючих і навчаючих впливів, що забезпечують самостійність, свідомість у виборі, оволодінні і реалізації кожним членом суспільства професійної діяльності, яка відповідає загальним потребам країни і дозволяє максимально реалізувати здібності та нахили особистості.

Література

1. Амар Ж. Человеческая машина. Научные основы профессионального труда: Пер. с фр. – М.: Гос. Изд-во, 1922. – 272 с.
2. Бородатий В.П., Крижко І.Д., Ягодзинський А.Й. Управління персоналом: Навч. посібник. – К.: ІЗМН, 1997. – 272 с.
3. Васильев Ю.К. О профессиональной ориентации школьников. – М.: Зна-ние, 1972. – С.6.
4. Кекчев К.К. Психотехника и выбор профессии. – М.: 1922. – 46 с.
5. Про Концепцію державної системи професійної орієнтації населення: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 січня 1994 року №48 // Людина і праця. – 1994. – № 4. – С.22-29.